

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ I. ВАЛЮТНИЙ РИНОК ТА ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ	9
Тема 1. МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	9
1.1. Поняття валютно-фінансових відносин та їх суб'єкти	9
1.2. Фінансова глобалізація як чинник активізації міжнародних валютно- фінансових відносин.....	15
1.3. Долар як провідна світова валюта. Доларизація економіки.....	19
1.4. Світові фінансові центри та їх роль у міжнародних фінансових потоках....	23
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	28
Тема 2. ВАЛЮТНА СИСТЕМА ТА ЇЇ РОЗВИТОК.....	30
2.1. Валютна система та її рівні	30
2.2. Еволюція світової валютної системи	33
2.3. Становлення та розвиток Європейської валютної системи	40
2.4. Міжнародні валютно-фінансові організації	47
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	51
Тема 3. ФОРМУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ	55
3.1. Валюта та валютні відносини. Класифікація валют.....	55
3.2. Конвертованість валюти.....	59
3.3. Міжнародна і резервна валюта	64
3.4. Колективні валюти. Спеціальні права запозичення (СПЗ)	66
3.5. Поняття й види обмінного курсу	69
3.6. Режим валютного курсу і його види.....	74
3.7. Фактори, що впливають на валютно-курсову динаміку.....	76
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	79
Тема 4. ВАЛЮТНИЙ РИНОК: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	87
4.1. Сутність, функції та учасники валютного ринку	87
4.2. Кон'юнктура валютного ринку та курс валют як ключовий індикатор його функціонування	96
4.3. Міжнародний валютний ринок та його сегменти. Ставки LIBOR, LIBID, EURIBOR, KIBOR.....	100
4.4. Валютний ринок в Україні та операції з валютою.....	107
4.5. Ринок євровалют	110
4.6. Ринок FOREX та його учасники. Принципи маржинальної торгівлі	113
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	115

Тема 5. ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА	121
5.1. Валютне регулювання і валютна політика	121
5.2. Поняття валютно-курсової політики.....	130
5.3. Валютна лібералізація як ознака сучасного етапу розвитку валютного ринку	133
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	142

Тема 6. ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ВАЛЮТНОГО КУРСУ. ЗОВНІШНЯ ЗАБОРГОВАНІСТЬ ДЕРЖАВИ.....	149
6.1. Призначення, сутність і структура платіжного балансу (ПБ).....	149
6.2. Презентація та структура платіжного балансу.....	153
6.3. Рівновага платіжного балансу та фактори, що на неї впливають.....	160
6.4. Взаємозв'язок валютно-курсової політики і рівноваги платіжного балансу. Регулювання платіжного балансу	164
6.5. Індекс реального ефективного обмінного курсу гривні (ІРЕОК).....	168
6.6. Заборгованість держави та управління державним боргом	170
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	173

РОЗДІЛ II. ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ

182

Тема 7. БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ З ВАЛЮТОЮ. ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА ВАЛЮТНИХ РИНКАХ	182
7.1. Поняття валютних операцій та роль банків у їх здійсненні	182
7.2. Класифікація та види валютних операцій банків	188
7.3. Банківські рахунки у іноземній валюті та перекази	194
7.4. Обмінні (конверсійні) операції банків	199
7.5. Банківські операції з торгівлі безготівковою іноземною валютою на валютних ринках	209
7.6. Валютна позиція банку.....	212
7.7. Міжбанківський валютний ринок України.....	214
7.8. Комплаєнс банку	217
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	220

Тема 8. МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ.....

225

8.1. Характеристика та особливості використання основних форм міжнародних розрахунків.....	225
8.2. Міжбанківські кореспондентські відносини	229
8.3. Валютний нагляд при проведенні валютних операцій та дотримання вимог FATF	231
8.4. Платіжні системи. Система SWIFT.....	238
8.5. Механізм міжнародних розрахунків	242
8.6. Недокументарні форми розрахунків	245

8.7. Документарні форми розрахунків (акредитиви, інкасо)	247
8.8. Валюта платежу і валюта ціни.....	256
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	259

Тема 9. ХЕДЖУВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ ШЛЯХОМ УКЛАДАННЯ УГОД НА СТРОКОВОМУ РИНКУ263

9.1. Сутність валютного ризику та необхідність його хеджування	263
9.2. Валютні ризики банку. Прийняття й управління валютними ризиками.....	267
9.3. Строкові валютні операції. Форвардні угоди	271
9.4. Валютний своп. Визначення своп-курсу	278
9.5. Біржові строкові валютні операції. Ф'ючерси. Опціони.....	282
9.6. Валютний арбітраж.....	285
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	287

Тема 10. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКАХ ВІРТУАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ ..289

10.1. Сутність віртуальної валюти та її нормативно-правове забезпечення	289
10.2. Регулювання використання криптовалюти як платіжного засобу	295
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	298

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ301

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ307

ДОДАТКИ312

ПЕРЕДМОВА

Відкритий характер національних економік сучасних країн робить їх активними учасниками міжнародних економічних відносин, невід'ємну роль у яких відіграють валюта та операції з нею. Валютні відносини, які опосередковують потоки валюти, характерні для різних суб'єктів – фізичних та юридичних осіб, держав, міжнародних організацій та наднаціональних інститутів. Стосунки між ними, що складаються у царині функціонування валют надзвичайно різноманітні, мають чимало форм і переслідують різні цілі. Валютні відносини обслуговують не лише взаємний обмін результатами діяльності національних господарств, а й міжнародну політичну й культурну взаємодію, науково-технічне співробітництво. Вони поширюються і на кредитні відносини, і на інвестиційну діяльність.

Наріжним каменем валютних відносин є мінливість валютних курсів. Оскільки для реалізації міжнародних відносин є потреба купувати й продавати іноземну валюту, тобто проводити валютообмінні операції, то від валютних курсів, а саме від їх прогнозування, залежить ефективність, і навіть доступність операцій з валютою.

Розпад Бреттон-Вудської системи та запровадження у 1976 році плаваючих валютних курсів посилили увагу як науковців, так і практиків до проблем формування валютних курсів, їх регулювання і прогнозування. Водночас зростання валютних ризиків активізувало пошуки механізмів їх нейтралізації.

Розуміння закономірностей і механізмів використання валюти в міжнародній діяльності, насамперед економічній, є невід'ємною складовою компетентності фахівця, який в межах своєї професійної діяльності зустрічається з необхідністю використовувати іноземну валюту. Без базового розуміння того, як формується валютний курс, під дією яких факторів він змінюється, як можна убезпечитися від валютних ризиків неможлива зовнішньоекономічна діяльність у всіх її проявах.

Мета навчального посібника «Міжнародні валютно-фінансові відносини» полягає у формуванні системи знань у сфері валютних відносин та їх практичної реалізації. Автори посібника прагнули навести максимально широке коло питань, пов'язаних з формуванням валютних курсів, їх ринковим та державним регулюванням, діяльністю банківських установ у проведенні різноманітних операцій з валютою, насамперед в інтересах своїх клієнтів.

Пропонований навчальний посібник відповідає змісту програми однойменної дисципліни, яка викладається в Національному університеті «Львівська політехніка» для студентів спеціальності «Міжнародні

економічні відносини», а також в інших закладах вищої освіти України. Зміст посібника складається із десяти тем, глосарію основних термінів, додатків, переліку джерел, основне місце в якому посідають найновіші нормативно-правові акти, що стосуються сфери валютних відносин. Після кожної теми є питання для самоперевірки знань, тестові завдання, практичні вправи.

Теми, викладені в навчальному посібнику, об'єднані у дві частини. Перша частина розкриває макроекономічні питання функціонування валюти в сучасній глобалізованій економіці. У ній охарактеризовано, зокрема, теоретичні аспекти формування валютних курсів та функціонування валютних ринків. Особливе місце в цій частині посідають питання валютної політики.

Друга частина посібника присвячена більш практичним аспектам, а саме – валютним операціям банків. Оскільки міжнародна діяльність, яка супроводжується рухом валюти, потребує залучення до цього процесу банків, практично всі операції з валютою здійснюються банківськими установами.

Вивчення матеріалу, наведеного у навчальному посібнику і виконання практичних завдань сприятиме системному розумінню того, як використовується валюта в міжнародній діяльності, формується валютний курс, як банки обслуговують суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Таким чином, посібник буде корисний і для підготовки фахівців, що займатимуться ЗЕД, і тих, хто їх обслуговує (банківських працівників).

У навчальному посібнику наведено посилання на значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють валютні відносини. Автори свідомі, що валютне законодавство досить мінливе, однак сфера використання валюти і проведення валютних операцій чітко регламентована, і сформувані розуміння, як вона працює, без прив'язки до конкретних нормативно-правових актів, неможливо.

Як відомо, провідна роль у реалізації валютної політики в державі і регламентуванні валютних операцій відводиться центральному банку. Національний банк України – це не лише регулятор валютних відносин, учасник валютного ринку, розпорядник золотовалютних резервів країни, це ще й потужний інформаційно-аналітичний центр, який сформовано з фахівців й експертів найвищої кваліфікації. Тому в посібнику широко використано аналітику НБУ й інфографіку його офіційного Інтернет-представництва. Зауважимо, що нерідко інфографіку фахівці НБУ подають у креативній формі, що сприяє кращому розумінню суті процесів і явищ, яких вона стосується.

Автори сподіваються, що і приклади з банківської практики, і цікаві факти про валюту і валютні відносини сприятимуть кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Посібник буде корисний для широкого кола фахівців і підприємців, які займаються ЗЕД, працівників банківських установ, державних службовців, робота яких пов'язана із прогнозуванням валютних курсів і нейтралізацією валютних ризиків, а також всім тим, кому цікава тематика валютних відносин в сучасних умовах.

Автори висловлюють глибоку вдячність д.е.н., проф. Лобозинській С. М. (Національний університет імені Івана Франка) за цінні зауваження та побажання, які сприяли покращенню змісту навчального посібника.

РОЗДІЛ I. ВАЛЮТНИЙ РИНОК ТА ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Тема 1. МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

- 1.1. *Поняття валютно-фінансових відносин та їх суб'єкти*
- 1.2. *Фінансова глобалізація як чинник активізації міжнародних валютно-фінансових відносин*
- 1.3. *Долар як провідна світова валюта. Доларизація економіки*
- 1.4. *Світові фінансові центри та їх роль у міжнародних фінансових потоках*

1.1. Поняття валютно-фінансових відносин та їх суб'єкти

Важливою сферою економічних відносин суспільства є міжнародні економічні відносини, оскільки сучасні національні економіки мають відкритий характер і залучені тією чи іншою мірою до міжнародного розподілу праці. *Міжнародні економічні відносини* (МЕВ) – це система господарських зв'язків, що виникають з приводу обміну результатами праці між національними господарствами різних країн. Об'єктом такого обміну є товари, послуги, капітал, робоча сила. У зв'язку з тим, що сам обмін неможливий без грошей, то ключове місце у міжнародних економічних відносинах належить валюті та валютним відносинам. Таким чином, гроші, які використовуються в міжнародних економічних відносинах, стають валютою.

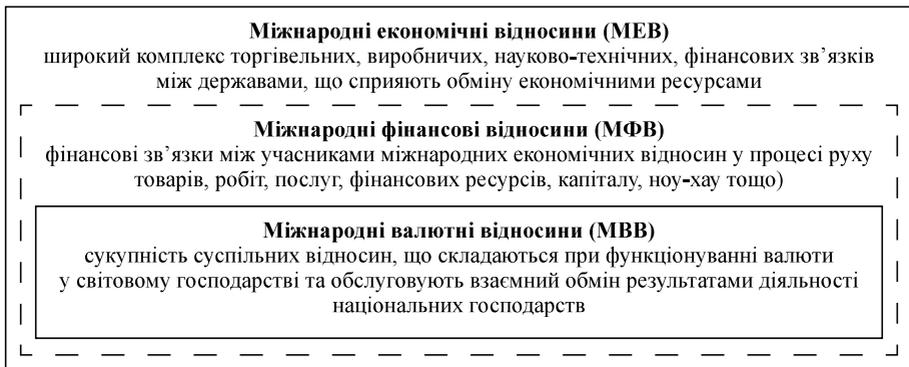


Рис. 1.1. Співвідношення понять МЕВ, МФВ і МВВ

З рисунку очевидно, що міжнародні валютні відносини є частиною МЕВ і пов'язані із фінансовими відносинами, які по суті своїй є перерозподільчими відносинами і покликані обслуговувати реальну економіку.

Основними учасниками (суб'єктами) міжнародних економічних та фінансових відносин є:

- країни і світові співтовариства;
- міжнародні корпорації (транснаціональні та багатонаціональні);
- міжнародні банки і спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, у тому числі страхові компанії, фондові, товарні і валютні біржі;
- міжнародні організації (урядові та неурядові);
- інші міжнародні валютно-кредитні і фінансові інститути.

Основними об'єктами міжнародних фінансових відносин є: товари та послуги, технології, робоча сила, які демонструють транскордонний рух, іноземні інвестиції (прямі та портфельні), позики (банківські та небанківські).

Специфіка *міжнародних фінансових відносин* така, що необхідною умовою їх здійснення є обмін однієї валюти на іншу у формі купівлі або продажу іноземної валюти (платіжних документів в іноземній валюті будь-яким з учасників МЕВ, оскільки в якості платіжного засобу в кожній незалежній державі зазвичай використовують національну валюту).

У процесі обміну грошей однієї країни на гроші іншої країни виникають *валютні відносини* як сукупність грошових відносин, що опосередковують платіжно-розрахункові операції між суб'єктами світового господарства. *Валютні відносини* є повсякденними зв'язками фізичних і юридичних осіб, банків та організацій на валютних і грошових ринках з метою здійснення міжнародних розрахунків, кредитних і валютних операцій.

Валютні відносини передбачають використанням національних валют у світовому господарстві, а також іноземних валют на території певної країни. Головними суб'єктами валютних відносин є банки, які в процесі обслуговування своїх клієнтів (підприємств, організацій, фізичних осіб) здійснюють різноманітні операції з валютою.

Міжнародні валютні відносини є системою відносин, що виникають з приводу проведення різноманітних обмінних операцій з грошима різних країн, здійснюваних з метою міжнародних розрахунків за продукцію, реалізації кредитних та інвестиційних процесів. Саме валюта, як грошова одиниця окремих країн, виступає об'єктом даних відносин. Враховуючи важливу роль валютних відносин у світогосподарських зв'язках, держава здійснювала і продовжує здійснювати прямий та опосередкований вплив на них.